

Bemutakozó – Máté Dezső

Jelenleg az Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar Szociológia Doktori Iskola Interdiszciplináris Társadalomkutatások Doktori Program – Doktorjelöltje. Mesterdiplomáit a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar – Kommunikáció és Médiatudomány, Filmelmélet, Romológia – tanár, valamint a hollandiai Fontys University – Alkalmazott Társadalomtudományok - Erasmus program - szakjain szerezte.

Szakmai hátterét tekintve a Közép-európai Egyetem (CEU) Romani Studies Program volt kutató munkatársa. 2017 – 2019 között a Nyílt Társadalmi Alapítványok- Közösségi Ifjúsági Fellowship Program (Open Society Foundations - Community Youth Fellowship Program) programtanácsadója és mentora volt, amely Roma LGBTQ emberek közegészségügyi interszekcionális kihívásaira fókuszált. 2015- 2017 között vendégkutató volt az angliai Sussex -i Egyetem - Centre for Higher Education and Equity Research Doktori Iskolájában. 2013- 2018 között a Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Központ Kisebbségkutató Intézet munkatársa volt. 2012 – 2016 között a T-Tudok Tudásmenedzsment és Oktatókutató Központ Zrt. munkatársa, ahol többek között 2012- től 2013 –ig az Egyenlő Bánásmód Hatóság által vezetett „Diszkrimináció a közigazgatásban” elnevezésű kutatásban diszkriminációs ügyi szakértőként dolgozott. A 2012/2013-as tanévben a Gandhi Gimnázium, Kollégium és Alapfokú Művészeti Iskolában oktatott. A 2012/ 2013- as tanévben a Kétújfalui Konrád Ignác Általános Iskolában, valamint a Darányi Körzeti Általános Iskolában tanított.

Legfőbb kutatási témái: Társadalmi reziliencia és sikeresség, Roma LGBTQ interszekcionalitás, Feminizmus, Gender és LGBTQ mozgalmak, esélyegyenlőség és alapvető emberi jogok.

Eddigi publikációk: <https://independent.academia.edu/DezsoMate>

Roma társadalmi identitások – Máté Dezső

A „*cigányokról*” mindenkinek van tudása, vagy legalább egy saját megfogalmazása, elképzelése, tapasztalata, hogy kik is ők. Egy biztos, hogy minden országban különbözőképpen nevezik ezt a népcsoportot, viszont mindenhol ugyanazok, vagy nagyon hasonló attitűdök, vélemények és vélt értékek kapcsolódnak hozzájuk. Mindenkinek van egy gondolata a „*cigányoknak*” nevezett emberekről, számszerű adataikról, eredetükről és kultúrájukról, vagyis nyelvükről, szokásaikról, kapcsolataikról, életvitelükről és viselkedésükről – romáknak és nem-romáknak egyaránt. A különbség talán az, hogy a „*cigányokról*” íródott gondolatok, vélemények és attitűdök egészen a XX- XXI. század fordulópontjáig nem „*cigány*” diskurzusként termelődött és terjedt el a nyilvánosságban. Ezek a beszédek, mint egy kollektív hatásmechanizmus termelik folytonosan újjá a „*cigányok*” elképzelt világát és identitásaikat a fizikai valóságban. Tajfel álláspontja az, hogy az identitás akkor válik teljessé, amikor a személy értéként képes tekinteni saját léte, valamint társas és csoportos kapcsolataira is egyaránt.

Kiemeli továbbá, hogy az identitás akkor válik értéké az individuum számára, ha pozitívumként tud tekinteni mind személyes, mind pedig társas identitásaira, vagyis pozitív érzelmi tartalmakat, attitűdöket rendel mind személyes és társas identitásaihoz.¹ Ezt a megállapítást Turner 1986-ban annyiban egészítette ki, hogy a személyes és a csoport identitások különböznek egymástól, viszont azok egyszerre formálják az egyén önképét, csoportos szokásait, vagyis a kollektív és az egyéni identitások közötti különbségek nem egymás ellentétei, hanem azok sokkal inkább kiegészítik egymást.² Germain a kisebbségi identitások láthatóságát, - mint például az etnikai vagy faji identitások – az egyéneket, csoportokat körülvevő dinamikus erők, szituatív változók, diszpozíciók és az önmeghatározás összefüggőségének és kapcsolatainak tartja.³ Örök ideológiai dilemma a személy életében bármely társadalmi, gazdasági és politikai helyzettől, pozíciótól vagy szemlélettől függetlenül a világban, társadalmakban, csoportokban elfoglalt helye és egyéni entitása. Pontosabban állandó kérdés az önidentitás, a különböző csoport és közösségi identitásokban betöltött szerepük.

Minden személy rendelkezik önidentitással és minden egyén, különböző csoportokba sorolja önmagát, illetve kategorizálnak külső környezetük és vélt értékeik által is. Következésképpen megkülönböztethetünk személyes és csoportidentitásokat.⁴ Kyuchukov és Hancock 2010-es, roma identitásukról szóló munkájukban kiemelik, hogy a roma identitás konstans, nem megváltoztatható, viszont egyben fluid jegyekkel is rendelkezik. Kijelentésüket a csoportthatárok változásával, eltolódásával indokolják, miszerint a külső környezeti hatások jelentős befolyással bírnak a romák identitás komponenseire. A romák identitás fluiditásának nevezik a kultúra változását és adoptálását a folyamatosan megújuló társadalmi közegekben, a nyelvi, vallási és történelmi asszimilációkat, a vélt csoportjellemezők és értékek folytonos kontextualizálását.⁵ Bocsi Veronika szerint a romák fluid identitására jelentős befolyása van az individualizáció motivációjának, a közösségi értékek újra értelmezésének és a polgári modernizációnak, mindez „nem csak az egyéni életvezetést teszi lehetővé, hanem a közös kulturális mintáktól való távolodást is”⁶ Neményi Mária 2010- ben rávilágított arra, hogy a személyes és társas identitások elválaszthatatlanok egymástól, nem egymás ellentétei, és csak akkor értelmezhetőek, ha azok összehasonlításban és korrelatív kapcsolatban vannak másokéval.⁷ Bocsi 2015-ös kutatásában párhuzamot lát a kamaszokra jellemző, valamint a roma emberek identitás „útkeresésében”, amelyek megélése gyakori pszichikai krízisekben jelenhetnek meg. Hangsúlyozza, hogy a roma, etnikai kisebbségek esetében a fentebb említett identitásválságok legfőbb oka lehet az alacsony gazdasági és társadalmi helyzet, a társadalmi kirekesztődés és a különböző előítéletek megtapasztalása.

---

¹ Tajfel, H. (1978). The achievement of inter-group differentiation. In H. Tajfel (Ed.), *Differentiation between social groups* (pp. 77–100). London: Academic Press.

² Tajfel, H. - Turner, J.C. (1986) *The Social Identity Theory of Intergroup Behavior*. In: Worchel, S. and Austin, W.G., Eds., *Psychology of Intergroup Relation*, (pp. 7-24). Hall Publishers, Chicago.

³ Germain, Elsa Rosalia (2004) *Culture or race? Phenotype and cultural identify development in minority Australian adolescents*. *Australian Psychologist*, 39 (2). pp. 134-142.

⁴ Csepeli György – Örkény Antal (2015). *Az emancipáció kihívása a mai magyar társadalomban a romák és nem romák viszonyában*. *Szociológiai Szemle* 25(3). pp. 83–102

⁵ Kyuchukov, Hristo (2013) *Roma Identity and Antigypsyism in Europe*, LINCOM GmbH

Hancock, Ian. (2010) *Danger! Educated Gypsy: Selected Essays*. London: University of Hertfordshire Press

⁶ Bocsi Veronika (2015) *Roma szakkollégisták identitás- és életútvizsgálata. Peremhelyzetben: romológiai írások*: Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Felnőttképzési Kar, Narratológiai Műhely, Debrecen. pp. 135-164.

⁷ Neményi Mária (2010) *A kisebbségi identitás kialakulása Roma származású gyerekek identitásstratégiái*. In. *Etnicitás, Különbségteremtő társadalom*. Gondolat, MTA Kisebbségkutató Intézet, pp.48-57.

Hozzáteszi, hogy ezek a társadalmi helyzetek nagyban gátolják a romák ön és közösségük pozitív értékelését, amelyek az ön és társas identitások alapjai. Bócsi kutatásában hangsúlyozza, hogy a roma emberek kényszerített asszimilációja és integrálása az egyének külső – nem roma - és egyben irányított identitás konstrukcióját eredményezi. Az efféle erőszakos elnyomásnak a legszélsőségesebb eredménye lehet az identitástagadás és az öngyűlölet. Gyakorlatilag ekkor válik láthatóvá az a társadalmi jelenség, amikor a roma emberek azonosulni próbálnak más számukra közel álló – vélt – identitásokhoz⁸, mint például a mediterrán latin, afro-amerikai és arab közösségekhez. Ahogyan korábbiakban említettem, a romák identitása egy sajátos keveréke a nemzeti, etnikai, kulturális, személyi és társas identitásoknak, amelyet konstans befolyásol a kulturális, nyelvi és társadalmi asszimiláció, valamint az integráció külső hatásai. Szarka a romák identitás tipizálását a nyelvhasználatra alapozza. Megkülönböztet kétnyelvű – viszont az ország hivatalos nyelvét beszélő –, valamint nyelvileg már teljesen asszimilálódott romákat.⁹ Marushiakova és Popov kutatása szerint, a romák identitása nem egy önmagában izolált entitás, hanem sokkal inkább egy többtényezős társadalmi jelenlét, amely egyszerre viseli a szeparáltság és a nemzet karakterológia jegyeit.¹⁰ Daskalaki hívja fel a figyelmet arra a megállapításra, miszerint a romák identitása nem a múlt történéseiben keresendő, hanem sokkal inkább tetten érhető a jelen közösségi folyamataiban, amely főként a társadalmi különbségek és megélésén alapszik.¹¹

Toninato mindezekkel szemben mást gondol. Véleménye szerint, nem létezik olyan identitás, amely a romák területi elhelyezkedésétől függetlenül egy egységes nemzeti vagy akár etnikai összetartozást mutatna.¹² Hazai kutató közegeben Binder Máttyás gondolja hasonlóképpen:

„A különbségek okai már nem igazán szerepelnek a 'mainstream' diskurzusokban, annak ellenére, hogy a „cigányokat” semmilyen értelemben nem tekinthetjük egy népnek, nemzetnek vagy etnikumnak.”¹³

Az etnikum Smith megfogalmazásában, olyan közösség, amely rendelkezik közös eredet tudattal, névvel, kultúrával, történelmi tapasztalatokkal és egy elképzelt haza fogalmával.¹⁴ Yinger meglátásában az etnikai identitás stabilitásához, három komponens szükséges. Munkájában kiemeli az önazonosítás fontosságát, a mások általi kategorizáció konstruáló elemeit, végül a már említett közös tevékenységeket, amelyek kulturális – nyelvi, vallási és szokásrendszerű – alapokra helyezkednek.¹⁵ Pásztor kritikája szerint: *„Ez az elmélet magyarázza, a romák etnikai hovatartozásának instabilitását.”¹⁶*

---

⁸ Máté Dezső (2015) Reziliens romák identitáskonstrukciói. Erdélyi Társadalom. XIII. évfolyam. (1) pp. 43-55

⁹ Szarka, László (2001) Native Language, Assimilation and Sense of Identity. In: Gráfik, Imre (ed.): The Minorities at the Turn of Millenium (Chances, Possibilities, Challenges). Introduction Papers and Proposals. 7th International Conference on Ethnographic Minorities Research. Békéscsaba 2–4. 10. 2001. Budapest, 2001, 99–110.

¹⁰ Marushiakova, Elena - Popov Vesseli (2016) Who Are Roma? In: Marushiakova, Elena Popov, Vesseli (eds.) Ro

¹¹ Daskalaki, Ivi (2004). Experiencing distinctiveness at the margins of the school: Relatedness, performance and becoming a Greek Gypsy. Unpublished PhD thesis, University of London ma Culture: Myths and Realities. Munich: Lincom Academic Publisher. p. 7–34.

¹² Toninato, Paola (2009) The Making of Gypsy Diasporas', *Translocations: Migration, and Social Change*, number 5, issue 1

¹³ Binder Máttyás (2010) "Elképzelt kultúra". A roma/cigány kultúra egy lehetséges értelmezése és félreértelmezései Eszmélet - 22. évf. 86. pp.173.

¹⁴ Smith, Anthony. D. (1988) *The Ethnic Origin of Nations*. Oxford: Blackwell

¹⁵ Yinger, J. Milton (1985) Ethnicity. *Annual Review Sociology*. (11) Department of Sociology and Anthropology, Oberlin College, Oberlin, Ohio. pp. 151-180.

¹⁶ Pásztor Rita (2015) Kettős identitás – kettős kisebbség – roma etnikum. *Metszetek Vol. 4 (2015) No. 1*. pp. 99

Veres szintén hangsúlyozza elméletében, miszerint az etnikai identitás alapja a nemzeti azonosság, amely az egyén öntudatának a lényegi része. Gyakori az etnikai csoportok esetében, az úgynevezett negatív identitáskialakulás, amelyet az egyének az erőltetett önasszimilációval próbálnak "kifehéríteni".¹⁷Csepeli-Örkény és Székely szintén rávilágítanak arra a dilemmára, miszerint az etnikai identitás felvállalása függ egyrészt a többség konnotációjától és megítélésétől, vagyis, hogy a társadalomban ez az identitás milyen előnyökkel vagy hátrányokkal párosulhat.¹⁸ Neményi szerint a kívülről érzékelt és megélt identitások gyakran ellentmondásban állnak egymással.¹⁹ Amennyiben az identitás az egyén számára negatív hatású, az addigi kötődés minimalizálására vagy megszüntetésére törekszik. Ebben az esetben, a kisebbségben élő egyének – csoportok -, úgy tekintenek a többség tagjaira, mint akikhez pozitív identitásuk és személyiségképük érdekében asszimilálódni és egyben alkalmazkodni kell. Ez az interakció gyakorlatilag megteremti az entitások közötti alá és fölérendelést, amely gyakran a kisebbségben élő személyek identitás védelmének bizonyulhat.²⁰

Ligeti megfogalmazásában, „*cigány az, akinek olyan az életmódja, szegény, szűkösen lakik. Aki viszont nem szegény, nem munkanélküli, az nem is cigány, így aztán a cigány kategóriája eleve a nélkülözéshez, hátrányhoz kötődik.*”²¹ (Ligeti 2002: 9)

---

¹⁷ Veres Valér (2005) Nemzeti identitás Erdélyben – szociológiai olvasatban. Akadémiai Kiadó, Budapest

¹⁸ Csepeli György – Örkény Antal – Székely Mária (1999) „Hogyan lesz egy ember cigány”. Kritika, 3: pp. 30–32.

¹⁹ Neményi Mária (2007): ...igen, vannak cigányok (Identitás-változatok tizenéves roma gyerekek szülei körében). Esély, (4): pp. 37–52

²⁰ Tajfel, Henri (1980): Csoportközi viselkedés, társadalmi összehasonlítás és társadalmi változás. In: Csepeli György (szerk.): Előítéletek és csoportközi viszonyok. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest: pp. 25–39

²¹ Ligeti György (2002): Kikről van szó? In: Forray R. Katalin – Mohácsi Erzsébet (szerk.): Esélyek és korlátok, Pécs. pp.9